РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационен труд

„ИНСТРУМЕНТИ ЗА ОЦЕНКА НА ЕФЕКТИВНОСТТА НА ИНОВАЦИИТЕ В НАЦИОНАЛНАТА ЕНЕРГЕТИКА В КОНТЕКСТА НА ДЕЙСТВИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ЗЕЛЕН ПАКТ“

на

Любомира Ганчева Ганчева

представен за публична защита в катедра „Икономика и управление по отрасли“ на Стопански факултет, СУ „Св. Климент Охридски“

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.8 Икономика, Докторска програма „Икономика и управление (индустрия)“ със специализация енергетика и климат

от

доц. д-р Тодор Ялъмов, Катедра „Стопанско управление“

Основание:

Рецензията е разработена на основание:

- Заповед РД 38-29/22.01.2026 г., издадена от проф. д-р Георги Вълчев, ректор на СУ „Св. Климент Охридски“, въз основа на решение на Факултетния съвет Стопански факултет от 13.01.2026 г. и протокол 2 за утвърждаване на жури;
- Първото заседание на Научното жури, проведено на 9.02.2026 г. (Протокол 1), с което се определят рецензентите и автори на становища.

1. Общо представяне на дисертационния труд

Дисертационният труд е посветен на **разработването** и **апробирането** на **пилотен инструментариум** за стратегическа оценка на иновациите в енергетиката като основа за формулиране на политики за устойчив енергиен преход в съответствие с целите на Европейския зелен пакт. Тази основна цел е декомпозирана на 5 поддържащи и взаимносвързани цели, които включват систематичен литературен анализ, идентифициране на ключовите фактори, които влияят върху прилагането на енергийни иновации и определят техния принос за постигането на целите на Европейския зелен пакт, да се приложи форсайт методология и даде Делфи оценка на приоритетните иновации.

Докторантът г-жа Любомира Ганчева обосновава отлично необходимостта от задълбочено научно изследване и методологическа рамка за дългосрочно прогнозиране и предвиждане на динамиката на въвеждането на енергийни иновации и оценяването на тяхната позиция в енергийния микс до 2050 г. и техният ефект за постигането на устойчива декарбонизация. Отсъствието на широко апробирани модели за макроикономическото развитие в условията на поетапно постигане на целите на Европейския зелен пакт и още повече в България поставя сериозни изпитания за устойчивото развитие. Темата на г-жа Ганчева е актуална и абсолютно необходима както за целите на секторните политики, така и за контекст за комуникация на другите ни докторанти, работещи по сходни теми.

Докторантът е формулирал следния изследователски въпрос: **„Какъв аналитично обоснован и приложим инструмент за оценка на ефективността на енергийните иновации в националната енергийна система на България може да бъде разработен, в контекста на целите на Европейския зелен пакт, и по какъв начин този инструмент може да подпомогне процесите на стратегическо планиране и формулиране на политики за устойчив енергиен преход?“**

Приемам този изследователски въпрос като адекватен на традицията на изследванията, ориентирани към бъдещето. Въпросът е изцяло изводим от биографията на докторанта, която е тясно свързана с политиката в областта на енергетиката на различно ниво (изпълнителна власт, законодателна, президентска институция, Европейска комисия), но и на фирмено равнище (частен и държавен сектор). Този въпрос се транслира в основна хипотеза, формулирана по следния начин: „Разработването и прилагането на пилотен инструментариум за стратегическа оценка на ефективността на иновациите в националната енергийна система на България може да осигури надеждна аналитична основа за формулиране на политики за устойчив енергиен преход в съответствие с целите на Европейския зелен пакт“.

За мен обаче добавената стойност в дисертацията се крие повече във валидирането на следната съпътстваща хипотеза: “Ефективността на енергийните иновациите се влияе повече от регулаторни и институционални решения, отколкото от технологични такива“. Тя служи и като лупа, която увеличава ефекта на основната хипотеза и в същото време е контра-интуитивна. От нея следват важни изводи за политиката, че грешките в регулациите и институционалната уредба може да имат толкова силен негативен ефект, че положителните ефекти от технологичните иновации да се загубят.

2. Преценка за структурата и съдържанието на дисертацията

Дисертацията е разработена в обем от 169 страници основен текст, а заедно с приложенията – 195 стр. Структурно, дисертацията има увод, пет глави, заключение, библиография с 210 заглавия (от които 25 на български език) и приложения, свързани с

Делфи изследването. Дисертацията е илюстрирана с 13 фигури (често адаптирани и авторизирани) и 5 таблици в основната част на дисертацията.

Традиционно, рецензентският жанр предполага определена критичност към направеното, спрямо рутината на практиката. Ако я следваме то трябва да критикувам г-жа Ганчева за раздробяването на методологическите глави (трета и четвърта глава, които и като обем, и като съдържание биха изглеждали добре заедно) или смесването на литературен обзор съдържателно по темата с методология (глава втора). Реално, като обем първа, втора, трета и четвърта глава са равностойни на пета глава и тъй като често, поне в нашата катедра има дисертации с по две основни глави, като теоретичната завършва с методологическо извеждане на хипотезите, тезите и методология на проверка, то ми се струва, че така би било по-добре. Но, така или иначе това е чисто естетически въпрос.

Разбирам логиката на г-жа Ганчева за структурирането на дисертацията и тя е приемлива за мен. Извеждането на форсайт и делфи в различни глави поставя фокус и обосновава значимост. Гносеологически бъдещето не просто се познава (предвижда, предсказва), а се използва като „инструмент за стратегическо планиране“ (стр. 46), привидяно от експертите в Делфи оценките. Точка 2.9 разглежда съдържателно, макар и кратко приложенията и резултатите на форсайт упражнения в областта на енергетиката и дава допълнителни аргументи за избора на изследователски подход за постигането на целите на дисертационното дирене.

Цялостната ми оценка за предмета и обекта на дисертацията, хипотезите и основната теза, целите и задачите, структура и оформление, актуалност на литературата е положителна и отговаря на изискванията за успешно конструирана дисертация.

Езикът, използван от г-жа Ганчева в дисертацията е научен, но и разбираем за по-широка аудитория – както от гледна точка на вземащите решения, така и от гледна точка на собственици, мениджъри и експерти от частния енергиен сектор.

Авторефератът в обем от 45 страници представя коректно основните тези и резултати от дисертацията и отговаря на изискванията и рутината.

Докторантът е реализирал внушителен брой самостоятелни публикации, две от които видими в Web of Science. Само те носят два пъти точки, изисквани от НАЦИД за вписване на доктората. Една от тях (за енергийните кооперативи) вече има дори 3 цитата в Web of Science. Макар и чисто формален, този детайл с цитираните публикации (и то не от приятели-докторанти във факултета) на докторант в Web of Science е силен фактор за валидиране на резултатите. Г-жа Ганчева е декларирала участие в 13 конференции и кръгли маси. Академичните постижения (публикации и конференции) надминават чувствително средните във факултета, макар и да има вече (във всяка катедра) докторанти, които публикуват в топ списания.

Считам, че поставените цели и задачи пред дисертационното проучване са изпълнени в обем и качество, позволяващи да се каже, че те са „защитени“.

3. Научни приноси

Формулировката на научните, а и научно-приложните приноси винаги е предизвикателство тъй като е свързано с теоретично-научните възгледи на докторанта, неговия научен ръководител и рецензентите.

На първо място, в ролята ми на рецензент, **трябва да преценя** дали претенциите за научни приноси на докторанта са **обосновани** и **значими**. Докторантът претендира за два теоретични приноса и два научно-приложни приноса.

Принос 1.1. е формулиран като колекция от няколко взаимно застъпващи се и надграждащи се микро-приноси, от които бих отбелязал като критично значимо е открояването на основните **групи фактори**, които в най-голяма степен влияят **динамично нелинейно** върху внедряването на иновации в енергийния сектор (фразата е друга, но смисълът – същ). Като продължение е „изведена необходимостта от прилагане на интегриран подход за тяхната оценка, който включва методи, способни да отразят тази сложност и променливост“. Принос 1.2. е отговор на тази необходимост, а именно – разработването и *аргументирането* (добавката – моя) на концептуална рамка, обединяваща теорията на иновационните системи, устойчивото развитие и стратегически форсайт.

Принос 2.1. има претенция за пионерство в приложението в енергийния сектор на пилотен модел, който реализира концептуалната рамка от Принос 1.2, а принос 2.2. претендира за приложимост в други страни със сходни характеристики на националния енергиен микс и регулаторна рамка.

Като цяло приемам заявените претенции на приносите, макар и да смятам, че различните приноси имат различна степен на аргументираност в текста. Например, принос 1.1. е най-силен и валиден; ако се обединят принос 1.2 и принос 2.1. ще бъдат по-убедителни, защото валидацията на принос 1.2. е именно имплементирането на 2.1.

Аналогично за принос 2.2. и за т.нар. съпътстваща хипотеза, която е идеално теоретично аргументирана и индиректно подкрепена от експертните оценки. Например от Таблица 4 е видно, че експертите поставят политико-регулаторните и административните условия много по-напред от чисто технологичните. Фигура 12 илюстрира и позволява сравнение на разпределението на експертните оценки по различни групи фактори.

Считам, че и в настоящата си формулировка и при редакция с ограничение на приносите те са напълно достатъчни за покриване на изискванията на наличие на приноси на докторанта за присъждане на образователна и научна степен доктор в ПН 3.8.

В известен смисъл важен научно-приложен принос е и популяризацията и интернализирането на форсайт и делфи методите сред топ-енергийните експерти, които са се включили в изследването.

4. Критични бележки и препоръки

Би било интересно и важно от практическо-политическа гледна точка да се помисли и пилотира количествено измерване на относителната значимост между регулаторните и технологичните фактори като цяло и по конкретни области на приложение, така че да може да се приоритизира регулаторната политика на държавата в средно и дългосрочен план. Има множество „отворени“ въпроси в областта на баланса между регулаторните и технологичните фактори в областта на енергетиката – като например регулирането на малките модулни реактори (SMR) и приложението на изкуствен интелект в инженерни модели с критична важност спрямо безопасността. Обикновено парламентарното и експертно време е много ограничено за приемане на ново законодателство, така че със сигурност едно подобно разширение на модела би било изключително полезно.

Всъщност, практиката в Европа показва силна ангажираност на парламентите с технологичната оценка и форсайт за технологично предвиждане именно с оглед дългосрочната законодателна рамка и програма на парламентите. Към Европейския парламент има изградена структура за оценка на възможностите в науката и технологиите (STOA), във Великобритания има Парламентарна служба за наука и технологии (POST), Датския борд за технологии и Комитета за бъдещето към парламента на Финландия.

5. Въпроси

В дисертацията се усеща „духа“ на различни европейски парламентарни служби за технологични оценки и изследване на бъдещето. В тази връзка – как докторантът ще коментира възможността за създаване на Парламентарна служба за оценка на технологиите и бъдещето, която да координира национални форсайт инициативи? Предвид политическата нестабилност през последните години доколко е целесъобразно такъв орган да се създаде към президентската институция, която изглежда най-дългосрочна от гледна точка на мандата?

Доколкото г-жа Ганчева има богат собствен опит и в законодателната, и в изпълнителната власт, и в Президентството, бихте ли коментирали плюсовете и минусите от институционализиране на такава служба в различните власти и какво би било влиянието върху енергетиката във всеки от трите сценария?

6. Обосновано и еднозначно предложение за решение

Предложеният дисертационен труд „**Инструменти за оценка на ефективността на иновациите в националната енергетика в контекста на действие на Европейския зелен**

пакт” е оригинално изследване на г-жа Любомира Ганчева и напълно отговаря на изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и на Правилата за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в Софийски Университет „Св. Климент Охридски“.

Убедено смятам, че журито **трябва** и му **препоръчвам** да присъди научната и образователна степен „доктор“ по ПН 3.8. Икономика на докторант Любомира Ганчева.

Доц. д-р Тодор Ялъмов

18.03.2026 г.